

УДК 316.4 : 324

О. М. Балакірева, канд. соціол. наук

Інститут економіки та прогнозування НАН України

Т. В. Бондар, канд. соціол. наук

Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка

Д. А. Дмитрук, канд. соціол. наук

Центр "Соціальний моніторинг"

ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ПОВЕДІНКА ВИБОРЦІВ ПІД ЧАС ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ 28 ЖОВТНЯ 2012 РОКУ

Аналізується електоральна поведінка виборців на останніх виборах народних депутатів, особливості електорату основних політичних сил, а також оцінка виборцями результатів виборів. Наведено порівняльний аналіз результатів екзит-полу, отриманих різними методами збору даних: пряме опитування та імітація голосування бюлетенем.

Ключові слова: електоральні орієнтації, електоральна поведінка, екзит-пол, постелекторальне опитування.

Вивчення електоральних орієнтацій та електоральної поведінки населення активізується напередодні та під час чергових виборів. Логічна послідовність включає передвиборчі дослідження, опитування в день виборів (екзит-пол) та постелекторальні опитування [1; 2]. Динаміка електоральних передвиборчих орієнтацій була представлена в одному з попередніх випусків [3]. У цій статті основний акцент зроблено на результатах опитування в день виборів, їх зіставленні з електоральними намірами. Крім того представлені результати постелекторального опитування. Емпіричну базу складають результати моніторингових опитувань населення України, що проводяться Центром "Соціальний моніторинг" і Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України¹, та результати опитування виборців в день

¹ Вибіркова сукупність кожного опитування моніторингу складає не менше 2000 респондентів, репрезентативна за основними соціально-демографічними ознаками щодо дорослого населення України. Останнє всеукраїнське опитування населення країни проведено з 5 по 15 грудня 2012 р. у 24 областях України, АР Крим та м. Києві. Усього опитано 2003 респондентів. Стандартні відхилення при достовірних 95 відсотках і співвідношенні змінних від 0,1:0,9 до 0,5:0,5 становлять 1,34–2,24 відсотка. Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента "віч-на-віч". Рівень досягнення респондентів – 50%.

виборів 28 жовтня 2012 р. "на виході" з виборчих дільниць після того, як вони проголосували².

Методика опитування в день виборів. Особливістю проведення екзит-полу "Вибір 2012" стало поєднання в межах одного дослідження опитувань з використанням двох методик: 1) **прямого опитування**: респондентів безпосередньо опитував інтерв'юер, ставлячи запитання, за яку партію він/вона проголосував/ла, та фіксуючи основні соціально-демографічні характеристики респондента (стать, вік, освіта, соціальний статус, національність); 2) **таємного опитування**: респондентам пропонувалась анкета на самозаповнення (імітувалася процедура таємного голосування) респондент самостійно відмічав, за яку партію він проголосував, та надавав основні соціально-демографічні характеристики (стать, вік, освіта, соціальний статус, національність).

Генеральну сукупність дослідження становлять виборці, які проголосували на виборчих дільницях, розташованих на території України. При цьому з вибірки було вилучено спеціальні дільниці (лікарні, військові частини, в'язниці тощо), а також закордонний виборчий округ. Вибірка обрахована таким чином, щоб забезпечити репрезентативність отриманих результатів як для України в цілому, так і для її 7 регіонів. Запропонований дизайн вибірки забезпечує отримання незміщеного результату й рівних шансів бути опитаним кожному виборцеві. Кожна з двох частин вибірки (опитування шляхом самозаповнення та інтерв'ю) репрезентативні окремо. Ступінь погодженості результатів обох дослідницьких методик (анкета на самозаповнення та інтерв'ю) є додатковим засобом контролю за якістю інформації та відсутністю системних зміщень, зумовлених методом збору інформації. Вибірка є двоступеневою, стратифікованою. Стратифікація проводилася за двома ознаками – область і тип поселення (6 типів: обласний центр, міста з населенням понад 1 млн (для областей, де є такі міста), велике місто з населенням 50 тис. та більше, міста з населенням менше 50 тис., СМТ та села). Кількість дільниць, що підлягає відбору, розподіляється між стратами пропорційно кількості виборців у кожній страті. На першому ступені відбору виборчі дільниці в кожній страті відбираються з рівною ймовірністю. Далі вибірка ділилася за двома методами систематичного відбору. Крок відбору розраховувався для кожної дільниці окремо з орієнтацією на кількість виборців на дільниці за списком та усереднені дані щодо очікуваного рівня електоральної активності.

Враховуючи ідентичність вибірок, обрахованих для кожної з методик опитування, очікувалася приблизно однакова кількість заповнених анкет при застосуванні різних методів опитування. Ця гіпотеза підтвердилася під час реалізації польового етапу дослідження (табл. 1). Інша гіпотеза – про збіль-

² Усього опитано 29 150 респондентів на 402 виборчих дільницях, що забезпечило високий рівень статистичної достовірності отриманих даних. Отримані результати репрезентативні на національному рівні, теоретична статистична похибка не перевищує 2,5% для партій-лідерів.

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

шення чисельності відмов від участі в опитуванні при застосуванні прямого опитування – також знайшла своє підтвердження. Відсоток відмов від участі в опитуванні при проведенні таємного опитування виявився нижчим на 1,8 відсоткового пункту (табл. 2).

Таблиця 1

Структура опитування за двома методиками

Тип дослідження	Кількість опитаних, осіб	%
Пряме опитування	14 752	50,6
Таємне опитування	14 398	49,4
Всього	29 150	100,0

Таблиця 2

Рівень досягнення респондентів за двома методиками

Тип дослідження	Кількість відмов	% відмов	Рівень досягнення, %
Пряме опитування	4385	29,7	70,3
Таємне опитування	4016	27,9	72,1
Всього	8401		

Застосування різних методик передбачає різну якість заповнення анкет. Метод прямого опитування залежить від якості роботи інтерв'юерів та забезпечує високий рівень контролю щодо повноти відповідей. Метод таємного голосування має своїм недоліком відсутність контролю за повнотою відповідей на всі запитання анкети з боку інтерв'юера, який виконує функції рекрутування, запрошення до участі в опитуванні та мотивування респондентів. Якщо при прямому опитуванні безсумнівною є наявність відповіді на запитання про партію, за яку проголосував респондент (відсутність відповіді зараховується як відмова від участі у опитуванні), то при таємному голосуванні є ймовірність того, що респондент візьме анкету на самозаповнення, але не вкаже відповіді. Однак за результатами таємного опитування було отримано лише 20 незаповнених анкет, що становить менше 0,1%. Деяко інша ситуація із зазначенням основних соціально-демографічних характеристик. Що стосується ознаки статі респондента, то при прямому опитуванні вона визначається автоматично інтер'єром, при таємному – сам респондент має відмітити її в анкеті. Рівень відповідей на запитання про вік та соціальний статус також відрізняється. Наведемо характеристики масивів даних, отриманих за результатами використання різних методів збору даних, щодо відсутності ключових соціально-демографічних ознак респондентів:

- не вказали свою **стать** при самозаповненні анкет – 856 респондентів (6%);
- не вказали свій **рівень освіти** при самозаповненні анкет – 1602 респонденти (11,1%), відповідний показник при прямому опитуванні становить 696 респондентів (4,7%);

- відмовилися вказати свій **вік** при самозаповненні анкет – 607 респондентів (4,2%), відповідний показник при прямому опитуванні становить 1440 респондентів (9,8%);
- відмовилися вказати свій **соціальний статус** при самозаповненні анкет – 942 респонденти (6,5%), відповідний показник при прямому опитуванні становить 334 респонденти (2,9%).

Отже, наявні дані мають певні обмеження з точки зору аналізу соціально-демографічного профілю виборців різних політичних сил. Як бачимо, рівень відсутності відповідей на окремі запитання про соціально-демографічні ознаки перевищують рівень статистичної похибки.

Інструментарій екзит-полу включав інформацію про час завершення інтерв'ю, і за цими даними можна проаналізувати активність виборців протягом дня. Як видно з графіка (рис. 1), половина всіх, хто голосував, відвідали дільниці в першій половині дня: за станом на 13-ту годину 56,6% з тих, хто прийшов на вибори, зробили свій вибір. До 17.00 проголосували більше 90% активних виборців. За останні дві години (з 18.00 до 20.00) на дільниці прийшли менше 4% тих, хто голосував.

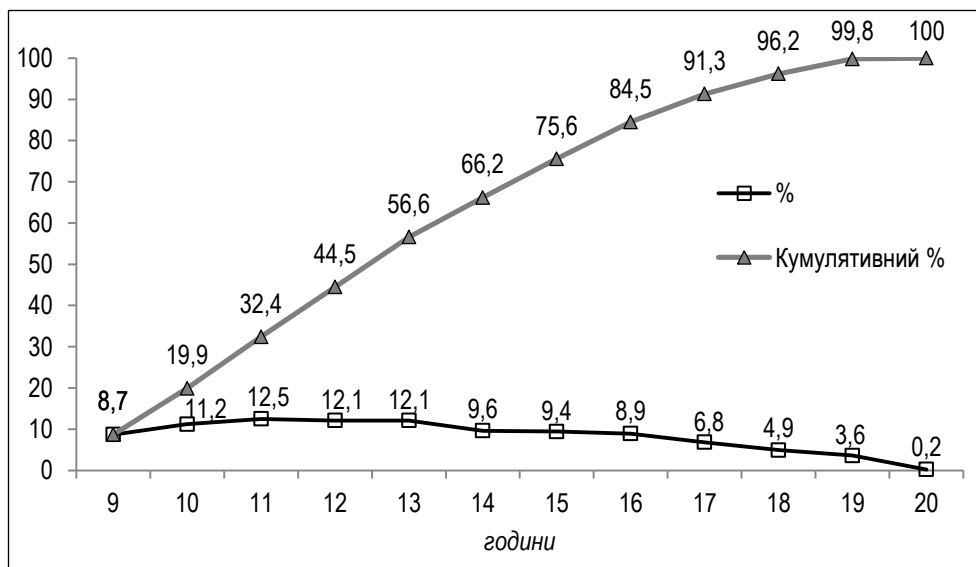

Рис. 1. Аналіз активності виборців у день виборів: питома вага тих, хто проголосував, та кумулятивний відсоток виборців, що прийшли на вибори, на кожну годину роботи виборчих дільниць у день виборів, %

Враховуючи той факт, що кожний із застосованих методів опитування має свої переваги та недоліки, доцільно провести порівняння результатів опитування, отриманих різними методами, між собою та з офіційними результатами ЦВК (див. табл. 3).

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Таблиця 3

**Рівень підтримки політичних партій у день виборів
28 жовтня 2012 р.: порівняння результатів опитування
за двома методиками з даними ЦВК, %**

Політичні партії	За результатами опитування в день виборів			Дані ЦВК
	Інтегрований загальний	Форма опитування		
		A	Пряме B	Таємне C
Партія регіонів	30,8(>D)	31,4(>CD)	30,2(<B)	30,00(<AB)
ВО "Батьківщина"	23,2(<D)	23,0(<D)	23,4(<D)	25,54(>ABC)
Партія "УДАР Віталія Кличка"	15,0(>D)	14,7(>D)	15,2(>D)	13,96(<ABC)
ВО "Свобода"	12,8(>BD<C)	11,9(>D<AC)	13,7(>ABD)	10,44(<ABC)
КПУ	11,8(>C<BD)	12,9(>AC)	10,6(<ABD)	13,18(>AC)
Партія "Україна – вперед!"	1,7	1,7	1,8	1,58
Політична партія "Наша Україна"	1,0	0,9	1,1	1,11
Радикальна партія Олега Ляшка	0,9	0,8	1,0	1,08
Соціалістична партія України	0,4	0,5	0,4	0,45
Партія пенсіонерів України	0,4	0,3	0,5	0,56
Політична партія "Зелені"	0,4	0,3	0,4	0,25
Партія "Руський блок"	0,3	0,3	0,3	0,31
Партія Зелених України	0,3	0,2	0,4	0,34
Українська партія "Зелена планета"	0,3	0,3	0,3	0,34
Партія "Україна майбутнього"	0,1	0,1	0,1	0,18
Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна"	0,1	0,1	0,1	0,16
Партія "Народно-трудовий союз України"	0,1	0,0	0,1	0,11
Ліберальна партія України	0,1	0,1	0,1	0,07
Політична партія "Нова політика"	0,1	0,1	0,1	0,10
Всеукраїнське об'єднання "Громада"	0,1	0,1	0,0	0,08
Партія Українська Національна Асамблея	0,1	0,0	0,1	0,08
Немає відповіді	0,1	0,1	0,1	0,00
<i>Кількість, осіб</i>	29150	14752	14398	20759472

Результати опитування за різними методиками відрізняються між собою по трьох політичних партіях (ПР, КПУ та ВО "Свобода") з ймовірністю 95% відсотків (risk level 5%) можна стверджувати, що пряме опитування дає вищі рейтингові показники Партії регіонів та КПУ (провладним політичним силам) та менший показник ВО "Свобода". При цьому статистично значущої відмінності ані по ВО "Батьківщина", ані по партії "УДАР Віталія Кличка" не спостерігається. Відповідно, обернений висновок можна зробити щодо таємного опитування – вищі показники по ВО "Свобода", менші по ПР та КПУ.

Якщо порівнювати результати опитувань (окремо по кожній з методик та усереднений показник) з даними ЦВК, то можна дійти таких висновків:

– Більший збіг мають між собою результати ЦВК та прямого опитування, яке виявляється більш точним для партій із рейтинговими показниками, близькими до 10–15%.

– При визначенні лідерів (показники в діапазоні від 20 до 30%) більшу подібність до даних ЦВК демонструють результати таємного опитування.

– Для КПУ, що позиціонує себе з яскраво вираженою політичною позицією лівого спрямування, таємне голосування дало занижений рівень підтримки.

– Для ВО "Свобода"), що позиціонує себе як політична сила правого спрямування, таємне голосування дало завищений рівень підтримки.

Порівняння даних різних екзит-полів вказує на те, що більш точний результат (з найменшими відхиленнями від даних ЦВК) дали екзит-поли, які проводилися на більшій кількості виборчих дільниць: екзит-пол TNS-SOCIS – понад 600 виборчих дільниць, екзит-пол R&B Group – 500 виборчих дільниць. У даних цих компаній найменший розмір відхилень рейтингів від остаточних даних ЦВК. Тенденція до заниження рейтингових показників провладних політичних сил характерна для всіх екзит-полів, які використовували метод таємного опитування (дані групи "Рейтинг" та Національного екзит-полу зокрема). Найбільш точні (подібні до даних ЦВК) результати стосовно лідера, Партії регіонів, показали дослідження, проведені Центром "Соціальний моніторинг" та TNS-SOCIS. Рейтинговий показник, зафіксований по ВО "Батьківщина", найточніше передбачило дослідження Національного екзит-полу (КМІС+ ЦПД ім. Разумкова). Найменші відхилення по партії "УДАР" зафіксували TNS-SOCIS та R&B Group. Остання спромоглася також більш точно передбачити результати по КПУ та ВО "Свобода" (табл. 4).

Таблиця 4

**Порівняння результатів різних екзит-полів
з офіційними даними виборів (ЦВК)**

	ЦВК	R&B Group	відхилення	"Рейтинг"	відхилення	TNS-SOCIS	відхилення	Національний	відхилення	ЦСМ	відхилення
Партія регіонів	30%	31,60%	1,60%	27,60%	-2,40%	30,48%	0,50%	28,10%	-1,90%	30,80%	0,80%
ВО "Батьківщина"	25,54%	23,70%	-1,80%	23,40%	-2,10%	23,87%	-1,70%	24,60%	-0,90%	23,20%	-2,34%
Партія "УДАР Віталія Кличка"	13,96%	13,20%	-0,80%	14,30%	0,30%	14,67%	0,70%	15,40%	1,40%	15,00%	1,04%
КПУ	13,18%	13,00%	-0,20%	12,50%	-0,70%	12,07%	-1,10%	11,60%	-1,60%	11,80%	-1,38%
ВО "Свобода"	10,44%	11%	0,60%	12,50%	2,10%	11,92%	1,50%	12,20%	1,80%	12,80%	2,36%
"Україна – вперед!"	1,58%	1,80%	0,22%	1,60%	0,00%	1,64%	0,10%	1,60%	0,00%	1,70%	0,12%
"Наша Україна"	1,10%	1,30%	0,2	1,10%	0,00%	1,03%	-0,10%	1,20%	0,10%	1%	-0,10%

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Отже, за зведеними даними екзит-полів, розподіл місць у Верховній Раді за партійними списками мав би виглядати таким чином:

	мінімум	максимум	середнє
Партія регіонів	69	77	72
ВО "Батьківщина"	56	60	58
Партія "УДАР Віталія Кличка"	32	38	35
КПУ	28	32	30
ВО "Свобода"	27	31	29

Якщо порівняти зведені дані екзит-полів із результатами ЦВК, то можна побачити, що результати опитування, переведені у розподіл місць, відрізняються від офіційних по партіях на 2–3 мандати (рис. 2).

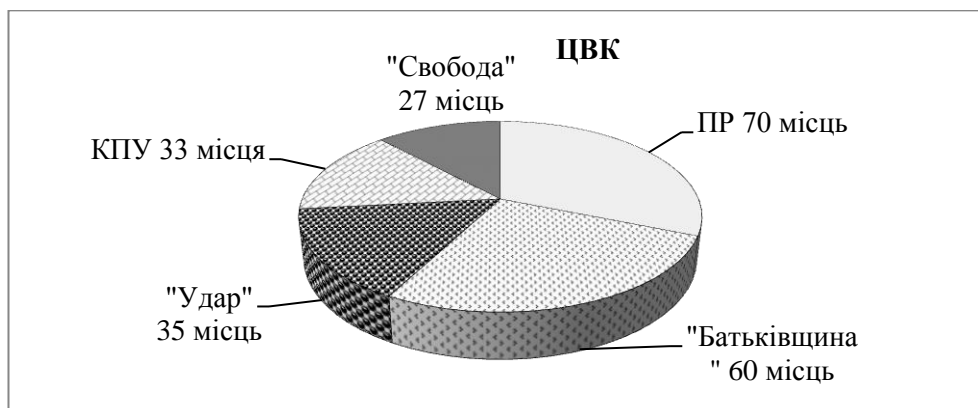

Рис. 2. Розподіл місць у Верховній Раді України за результатами голосування у багатомандатному окрузі

Оцінки розподілу місць у Верховній Раді за даними передвиборного опитування, даними екзит-полу та офіційними даними ЦВК демонструють перевагу опозиційних партій.

Однією з переваг проведення екзит-полів є можливість визначити "хто саме прийшов на виборці дільниці" [4, с. 55–56], скласти соціально-демографічний портрет виборця. Спираючись на дані ЦВК щодо явки та дані опитування, ми маємо можливість розрахувати приблизну явку по різних вікових групах населення. Так, найнижчу явку ми спостерігаємо серед молоді віком 18–29 років (46,8%), найвищу – серед представників вікової групи 50–59 років (67,2%).

Якщо порівняти результати виборів з опитуванням протягом тижня, що передував дню виборів³, можна дійти таких висновків (табл. 6):

³ Опитування проведено Центром "Соціальний моніторинг" та Українським інститутом соціальних досліджень ім. О.Яременка з 19 по 25 жовтня 2012 р. у 24 областях України, АР Крим та м. Києві. Всього опитано 2011 респондентів. Розрахунки наведені серед тих, хто визначився з вибором та планував брати участь у голосуванні.

Таблиця 5

Моделювання показників явки по різних вікових групах на основі результатів екзит-полу та даних про наявну кількість виборців (ЦВК)

Вікові групи	За даними екзит-полу (%)	Умовна (обрахована) кількість виборців (явка 57,99%, 20759472 виборців за даними ЦВК)	Обрахована за даними екзит-полу явка, %	Віковий розподіл (статистика, %)	Кількість виборців, 35800129 (ЦВК)
18–29 років	18,71	3 884 719	46,8	23,2	8305630
30–39 років	16,98	3 524 045	56,9	17,3	6193422
40–49 років	17,32	3 595 261	56,7	17,7	6336623
50–59 років	19,69	4 087 647	67,2	17,0	6086022
60 років та більше	27,28	5 662 823	63,8	24,8	8878432

Таблиця 6

Порівняння показників підтримки політичних партій: дані опитування, дані екзит-полу та результати ЦВК

	Опитування 19–25 жовтня		Результати екзит-полу	ЦВК
	Серед всіх	Серед тих, хто визначився та прийде		
Партія регіонів	24,30%	31,70%	30,80%	30,00%
ВО "Батьківщина"	13,50%	17,90%	23,20%	25,54%
Партія "УДАР Віталія Кличка"	17,00%	22,60%	15,00%	13,96%
КПУ	8,90%	11,50%	11,80%	13,18%
ВО "Свобода"	3,70%	4,80%	12,80%	10,44%
"Україна – вперед!"	2,90%	3,80%	1,70%	1,58%
Сумарна підтримка				
"Батьківщина", "УДАР", "Свобода"	34,20%	45,30%	51,00%	49,90%
Партія регіонів, КПУ	33,20%	43,20%	42,60%	43,20%

• Сумарна підтримка Партії регіонів та КПУ за результатами опитування, проведеного напередодні виборів, за результатами екзит-полу та за даними ЦВК не змінилася (43,2%, 42,6%, 43,2%).

• Водночас, сумарна підтримка опозиційних партій "Батьківщина", "Удар" та "Свобода" зростала (45,3%, 51,0%, 49,9%).

• Передвиборне опитування доволі точно зафіксувало рівень підтримки Партії регіонів та КПУ. Показники підтримки по ПР на передні виборів 31,7%, за даними екзит-полу – 30,8%, дані ЦВК – 30%. Відповідно по КПУ – 11,5%, 11,8%, 13,18%.

• Стосовно ВО "Батьківщина" слід визнати нижчі показники точності передвиборного опитування та даних екзит-полу. Порівняння даних вказує на більш високі показники підтримки цього політичного об'єднання за даними ЦВК (відповідно: 17,9%, 23,2%, 25,54%), що може опосередковано свідчити про більш високий рівень реальної електоральної активності серед прихильників цієї політичної сили.

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

- Так само дані передвиборного опитування виявилися неточними в передбаченні результату ВО "Свобода". Напередодні виборів рівень підтримки партії становив 4,8%. За даними екзит-полу він виявився більшим у 2,6 разу (12,8%). Дані ЦВК зафіксували підтримку партії на позначці 10,44% (у 2,1 разу більше даних передвиборчого опитування). Що стосується "Свободи", то її недооцінка в опитуваннях пов'язана, швидше за все, зі "спіраллю замовчування" – небажанням респондентів в опитуванні вдома виявляти свої орієнтації в тих регіонах, де більшість голосує за якусь іншу політичну силу.

- Підтримка партії "Удар", за даними різних соціологічних досліджень, мала висхідну тенденцію (особливо в останній місць)⁴, але не втрималася на максимальній позначці. Напередодні виборів їй надавали підтримку 22,6% серед тих, хто визначився та планував прийти на дільниці, щоб проголосувати. Однак, за даними екзит-полу вона становила 15%, за даними ЦВК – майже 14%. Зниження рейтингу партії "Удар" безпосередньо перед днем голосування може бути пов'язане із переважно нечітким позиціонуванням партії стосовно можливостей співпраці з пропрезидентськими або опозиційними силами та критикою "Удару" потенційними союзниками наприкінці виборчої кампанії. Можливим поясненням цього результату є високий рівень підтримки партії серед молоді, яка, як правило, не бере активної участі в голосуванні попри декларовані наміри.

Дані за результатами опитування в день виборів дають можливість проаналізувати особливості електоральної поведінки різних соціально-демографічних груп.

У структурі виборців молодь у віці 18–29 років становить близько чверті. Водночас, за даними екзит-полу, з тих, що реально прийшли на вибори, молодь у віці 18–29 років становить лише 18%. Так само менш активними були виборці у віці 30–39 років (питома вага серед виборців – 18%, серед тих, хто голосував, – 15%). Натомість більш активними були старші вікові групи: питома вага виборців у віці 50–59 років серед загалу виборців складає 17%, а серед тих, хто голосував, – 20%; виборців у віці 60 і старше – 25 до 27% відповідно. Отже вікова структура тих, хто прийшов на виборчі дільниці, має перекіс: у групі 55–64 років у бік збільшення, а серед 18–24-річних у бік зменшення.

Порівняльний аналіз відповідей по різних вікових групах дозволяє вказати на наявність суттєвих розбіжностей в електоральних орієнтаціях молоді та представників старшого покоління. З даних екзит-полу (табл. 7 та рис. 3) можна зробити висновки, що:

- молодь і респонденти до 50 років значно менше підтримують КПУ;
- ядро електорату ВО "Свобода" знаходиться з-поміж респондентів 40–59 років;

⁴ За даними соціологічних досліджень групи "Рейтинг" серед тих, хто визначився, рейтинг партії змінювався таким чином: опитування 1–11 вересня 2012 р. – 14,4%, опитування 25 вересня – 5 жовтня 2012 р. – 21,6%.

Таблиця 7

Рівень підтримки політичних партій серед різних вікових груп
(за даними екзит-полу), %

Скажіть, за яку партію Ви проголосували?	Серед усіх	Вік, років					Немає відповіді
		18–29	30–39	40–49	50–59	60+	
Соціалістична партія України	0,4	0,3	0,3	0,5	0,4	0,6	0,7
Комуністична партія України	11,8	6,0	6,2	9,2	12,8	19,5	14,4
Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна"	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
Партія "Руський блок"	0,3	0,3	0,6	0,5	0,3	0,2	0,1
Партія "Україна – вперед!"	1,7	2,6	2,5	1,5	1,4	0,9	2,0
Всеукраїнське об'єднання "Громада"	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
Партія Українська Національна Асамблея	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0
Ліберальна партія України	0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0
Політична партія "Нова політика"	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1	0,1
Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	12,8	12,3	13,1	14,6	13,8	11,7	10,3
Українська партія "Зелена планета"	0,3	0,6	0,3	0,3	0,2	0,1	0,2
Партія пенсіонерів України	0,4	0,1	0,2	0,1	0,2	0,9	0,5
Політична партія "Наша Україна"	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Політична партія "Зелені"	0,4	0,7	0,4	0,4	0,2	0,1	0,3
Партія Зелених України	0,3	0,8	0,3	0,2	0,2	0,1	0,3
Партія "УДАР Віталія Кличка"	15,0	25,8	20,7	16,0	11,1	7,0	11,9
Партія "Україна майбутнього"	0,1	0,2	0,2	0,0	0,1	0,1	0,0
Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	23,2	20,6	21,9	25,5	27,0	22,3	20,8
Партія регіонів	30,8	26,7	30,6	29,1	30,0	34,3	35,0
Партія "Народно-трудовий союз України"	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3
Радикальна партія Олега Ляшка	0,9	1,1	1,1	0,7	0,8	0,7	1,4
Немає відповіді	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3
Всього опитаних у базі даних	29 150	5 073	4 602	4 695	5 338	7 395	2 047

– підтримка партії "Удар" спирається в основному на дві наймолодші вікові когорти, в той час як серед старших за 50 років респондентів підтримка партії вдвічі менша;

– електорат Партії регіонів розподілений приблизно однаково по всіх вікових групах, однак має несуттєве зміщення в бік найстарших респондентів. Відповідно можна очікувати, що серед тих, хто відмовився назвати свій вік та проголосував за ПР, також більшість становлять респонденти старшого віку;

– найстарший електорат у Комуністичній партії, також переважно лише старші люди також голосували за Партію пенсіонерів України;

– значна частина старших людей у структурі прихильників Партії регіонів та Батьківщини;

– у партій "Свобода" і "Наша Україна" більша підтримка людей середнього віку.

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

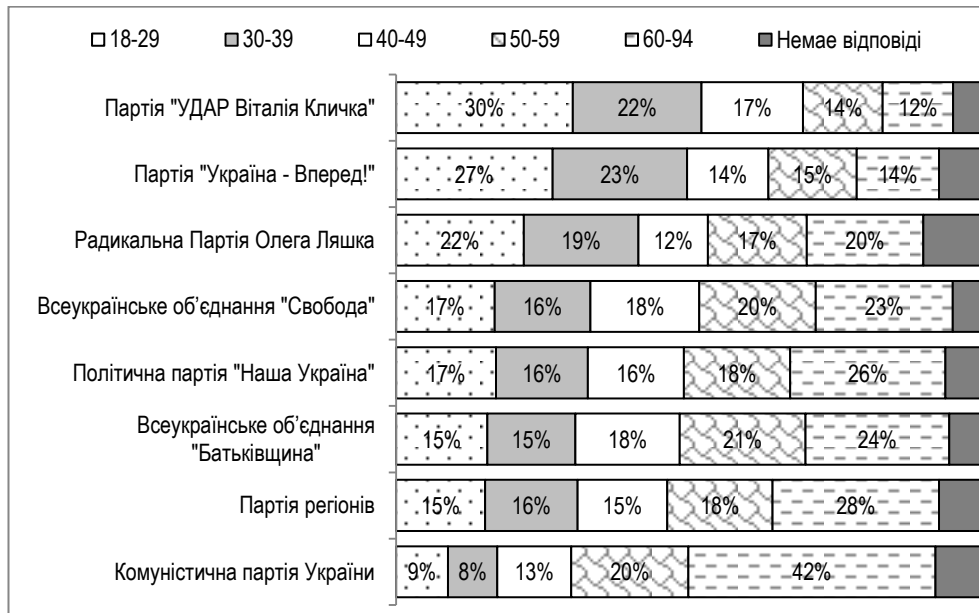

Рис. 3. Структура електорату політичних партій за віковими групами, %

Лише на Заході України молодь була активна на цих виборах, на решті території молодь продемонструвала найменшу активність. Ця тенденція повторюється від виборів до виборів.

Розчарування у політичному житті негативно вплинуло на електоральні настрої насамперед молоді. Так, за даними моніторингу УІСД/ЦСМ (дослідження проведене напередодні дати виборів 28 жовтня 2012 року), з одного боку, значна частина молодих людей не планувала брати участь у виборах: лише 36% молоді сказали, що точно братимуть участь у виборах, ще 45% сказали, що напевне голосуватимуть. Це значно менше, ніж серед людей старшого віку – респондентів віком понад 35 років ця частка становила 31 та 54% відповідно. З іншого боку, відповідаючи на запитання "За яку партію Ви збираєтесь проголосувати на виборах до Верховної Ради України?", поставлене респондентам напередодні дати виборів (опитування на тижні, що передувало даті виборів), значна частина молодих людей віком 18–35 років (18,9%) відповіла, що їм важко визначитися з відповіддю.

Дані екзит-полу дозволяють проаналізувати, яким би був склад парламенту, якби його обирала лише молодь (в Україні – це виборці 18–35 років), та особливості електоральної підтримки з боку молоді різних регіонів. Найвищі показники підтримки має Партія регіонів (28,2%), однак рівень підтримки партії має значні відмінності (від 7,5% до 66,6%) залежно від регіону. Фактично, є три регіони де підтримка партії серед молоді висока – це Схід, Південь та АР Крим. Друге місце посідає партія "УДАР Віталія Кличка"

(24,5%), яку вище за середній рівень підтримала молодь центральних областей України та столиці. На третьому місці, з показником у 20,9% ВО "Батьківщина", підтримка якого більш потужна з-поміж молоді Західного, Центрального та Північного регіонів. Рівень підтримки ВО "Свобода" становить 12,5%, КПУ – 5,8% (табл. 8).

Таблиця 8

Відповіді респондентів віком 18–35 років на запитання:
"За яку партію ви проголосували", %* (за даними екзит-полу)

Політичні партії	Молодь віком 18–35 років	Регіон опитування						
		Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ
Партія регіонів	28,2	7,5	19,5	20,4	45,7	33,1	66,6	8,7
Партія "УДАР Віталія Кличка"	24,5	26,8	31,3	26,7	17,1	24,2	14,2	38,3
Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	20,9	29,2	27,7	27,3	12,7	18,0	6,7	23,8
Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	12,5	30,6	11,3	12,9	3,9	4,4	1,1	19,4
Комуністична партія України	5,8	0,8	3,3	5,6	10,2	10,3	1,9	2,2
Партія "Україна – вперед!"	2,6	1,2	2,3	1,8	3,4	4,4	3,6	1,6
Радикальна партія Олега Ляшка	1,1	0,3	1,6	2,2	1,3	0,9	0,0	1,2
Політична партія "Наша Україна"	0,9	1,8	0,9	0,9	0,3	1,0	0,3	1,6
Партія Зелених України	0,7	0,3	0,2	0,7	0,9	1,2	0,3	1,1
Політична партія "Зелені"	0,6	0,2	0,4	0,4	1,0	1,0	0,3	0,5
Українська партія "Зелена планета"	0,5	0,4	0,3	0,2	0,8	0,3	0,3	0,4

* Наведені дані по партіях, рівень підтримки яких більше 0,5%.

Наведені дані дають можливість оцінити, яким міг би бути склад Верховної Ради України, обраний за партійними списками, відповідно до запитів та уподобань лише молоді віком 18–35 років: переважна більшість місць у такому парламенті, сформованому молоддю, належали б опозиційним партіям: загалом 63%, або 142 місця (27%, або 61 місце, "УДАР Віталія Кличка", 23%, або 52 місця, ВО "Батьківщина", 14%, або 31 місце, ВО "Свобода"). Партія регіонів дістала б 30%, або 68 місць, КПУ – 6%, або 13 місць.

Електоральні орієнтації молоді відрізняються не лише за регіональною ознакою. Значний вплив на партійні уподобання має і тип поселення, в якому проживають опитані, і рівень освіти опитаних, і їх соціальний статус. З даних, наведених у таблиці 9, можна побачити, що рівень підтримки партії "УДАР Віталія Кличка" вищий серед молоді в обласних центрах та серед студентства, рівень підтримки Партії регіонів зменшується зі зростанням рівня освіти опитаних.

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Таблиця 9

Відповіді респондентів віком 18–35 років на запитання:
"За яку партію ви проголосували", %* (за даними екзит-полу)

Політичні партії	Молодь віком 18–35 років	Тип поселення			Рівень освіти				Соціальний статус		
		Обласний центр	Місто	Село	Неповна середня	Повна середня, загальна	Базова вища	Повна вища	Працюючий	Не працюючий	Студент, учень
Партія регіонів	28,2	20,2	33,7	27,0	39,5	34,1	29,4	23,7	28,5	29,7	24,4
Партія "УДАР Віталія Кличка"	24,5	29,1	22,7	20,8	17,1	23,3	24,6	25,7	23,7	23,3	30,5
Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	20,9	22,0	17,5	27,0	19,1	19,5	18,6	22,9	21,4	21,9	17,3
Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	12,5	15,0	10,3	14,3	5,9	9,0	12,1	15,2	12,4	11,5	13,4
Комуністична партія України	5,8	4,9	7,3	4,4	6,6	6,2	6,6	4,9	5,9	5,8	5,6
Партія "Україна – вперед!"	2,6	2,3	2,9	2,0	3,9	2,5	3,3	2,1	2,4	2,9	2,7
Радикальна партія Олега Ляшка	1,1	1,2	1,1	1,1	2,0	1,3	1,3	0,9	1,1	1,3	0,9
Політична партія "Наша Україна"	0,9	1,4	0,6	1,0	1,0	0,7	0,8	1,1	0,8	0,8	1,4
Партія Зелених України	0,7	1,1	0,5	0,3	0,3	0,6	0,8	0,8	0,7	0,5	0,9
Політична партія "Зелені"	0,6	0,7	0,7	0,3	0,7	0,7	0,9	0,5	0,5	0,8	0,8
Українська партія "Зелена планета"	0,5	0,5	0,6	0,3	1,6	0,4	0,4	0,5	0,5	0,3	0,6

Жінки переважають у структурі прихильників "Україна – вперед!" (60%), Партії регіонів (56%) та "Батьківщини" (54%). Чоловіки – в структурі прихильників "Удару" (52%) та "Свободи" (50%) (рис. 4).

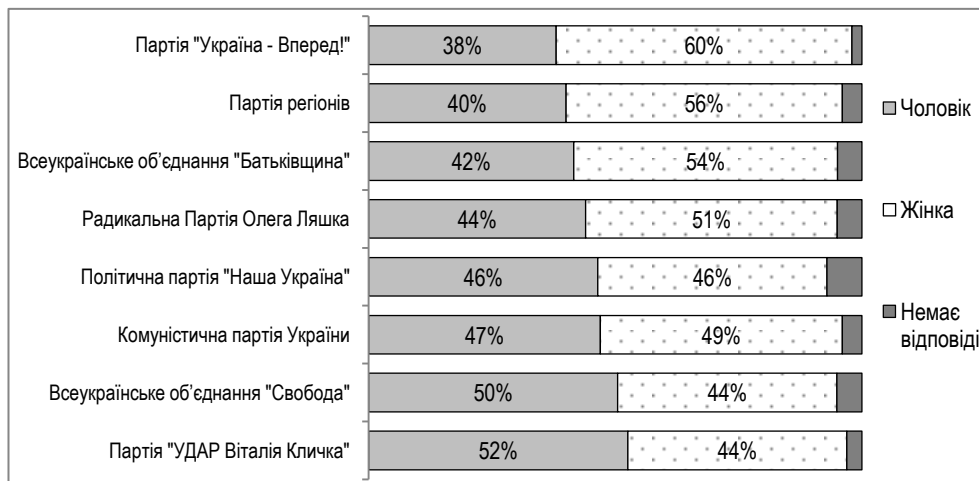

Рис. 4. Структура електорату політичних партій за статтю, %

Аналіз електоральних уподобань населення в розрізі освітнього рівня (рис. 5 та табл. 10) респондентів дозволяє зазначити, що електорат основних партій відрізняється між собою за цією ознакою. Як можна побачити з наведених даних, КПУ має вищу за середнє підтримку серед респондентів, які не мають вищої освіти. Схожа ситуація і з Партією регіонів, однак тут ми маємо змогу спостерігати високий рівень підтримки по всіх освітніх групах: партія залишається лідером і серед респондентів із базовою вищою освітою, і серед тих, хто має повну вищу освіту.

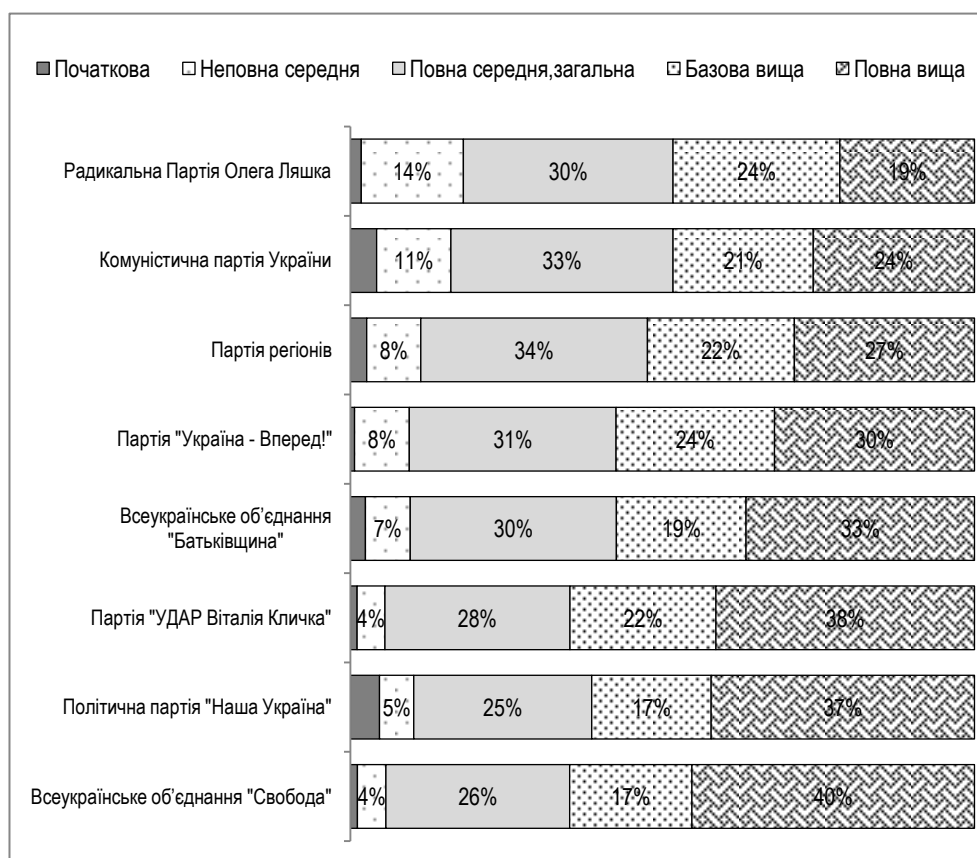

Рис. 5. Структура електорату політичних партій за рівнем освіти, %

Значно відрізняється рівень підтримки ВО "Свободи", партії "УДАР" та частково ВО "Батьківщина" серед респондентів із вищим рівнем освіти. З цього можна зробити висновок про тяжіння респондентів із високим освітнім рівнем до голосування за опозиційні політичні партії на цих виборах.

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Таблиця 10

Рівень підтримки політичних партій серед груп з різним рівнем освіти (за даними екзит-полу, відповідь на запитання: "Скажіть, за яку партію Ви проголосували?"), %

Політичні партії	Серед усіх	Рівень освіти					
		Початкова	Базова середня	Повна загальна середня	Базова вища	Повна вища	Немає відповіді
Соціалістична партія України	0,4	0,5	0,7	0,5	0,5	0,3	0,4
Комуністична партія України	11,8	21,7	18,6	12,6	12,0	8,9	11,0
Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна"	0,1	0,3	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1
Партія "Руський блок"	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,3
Партія "Україна – вперед!"	1,7	0,5	2,0	1,7	2,0	1,6	1,6
Всеукраїнське об'єднання "Громада"	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
Партія Українська Національна Асамблея	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Ліберальна партія України	0,1	0,2	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0
Політична партія "Нова політика"	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	12,8	6,0	7,5	10,9	10,9	16,3	17,5
Українська партія "Зелена планета"	0,3	0,3	0,4	0,3	0,2	0,3	0,3
Партія пенсіонерів України	0,4	0,8	0,4	0,5	0,4	0,2	0,7
Політична партія "Наша Україна"	1,0	1,9	0,7	0,8	0,8	1,2	1,4
Політична партія "Зелені"	0,4	0,0	0,3	0,3	0,5	0,4	0,2
Партія Зелених України	0,3	0,0	0,2	0,2	0,4	0,4	0,1
Партія "УДАР Віталія Кличка"	15,0	7,1	8,8	13,4	15,9	18,2	13,5
Партія "Україна майбутнього"	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	23,2	23,8	21,8	22,7	21,4	24,4	26,2
Партія регіонів	30,8	35,7	35,8	34,1	33,2	26,3	24,4
Партія "Народно-трудовий союз України"	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2
Радикальна партія Олега Ляшка	0,9	0,6	1,9	0,9	1,0	0,5	1,3
Немає відповіді	0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,1	0,3
Всього опитаних у базі даних	29 150	617	2 040	8 969	5 975	9 251	2 298

Найбільш виразні відмінності електоральних уподобань ми можемо спостерігати, аналізуючи регіональний розподіл (рис. 6 та табл. 11). Значно більшу підтримку КПУ дістає в трьох регіонах – на Півдні, Сході та в АР Крим. У тих самих регіонах концентрується і електорат Партії регіонів. Опозиційні партії, навпаки, спираються здебільшого на підтримку мешканців Західного, Центрального, Північного регіонів та м. Києва.

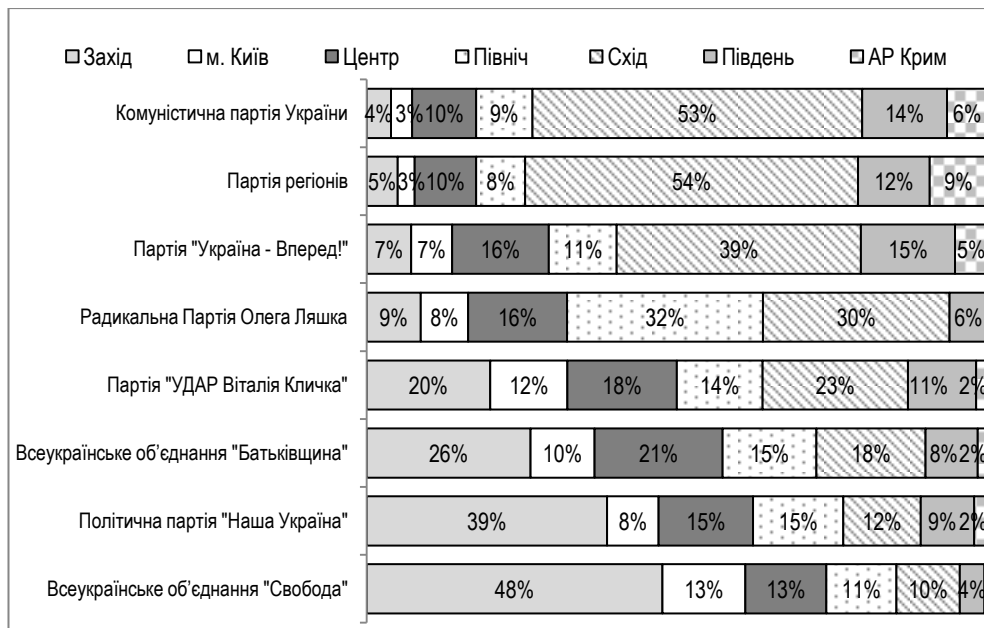

Рис. 6. Регіональна структура електорату політичних партій, %

Таблиця 11

Рівень підтримки політичних партій серед виборців різних регіонів (за даними екзит-полу, відповідь на запитання: "Скажіть, за яку партію Ви проголосували?"), %

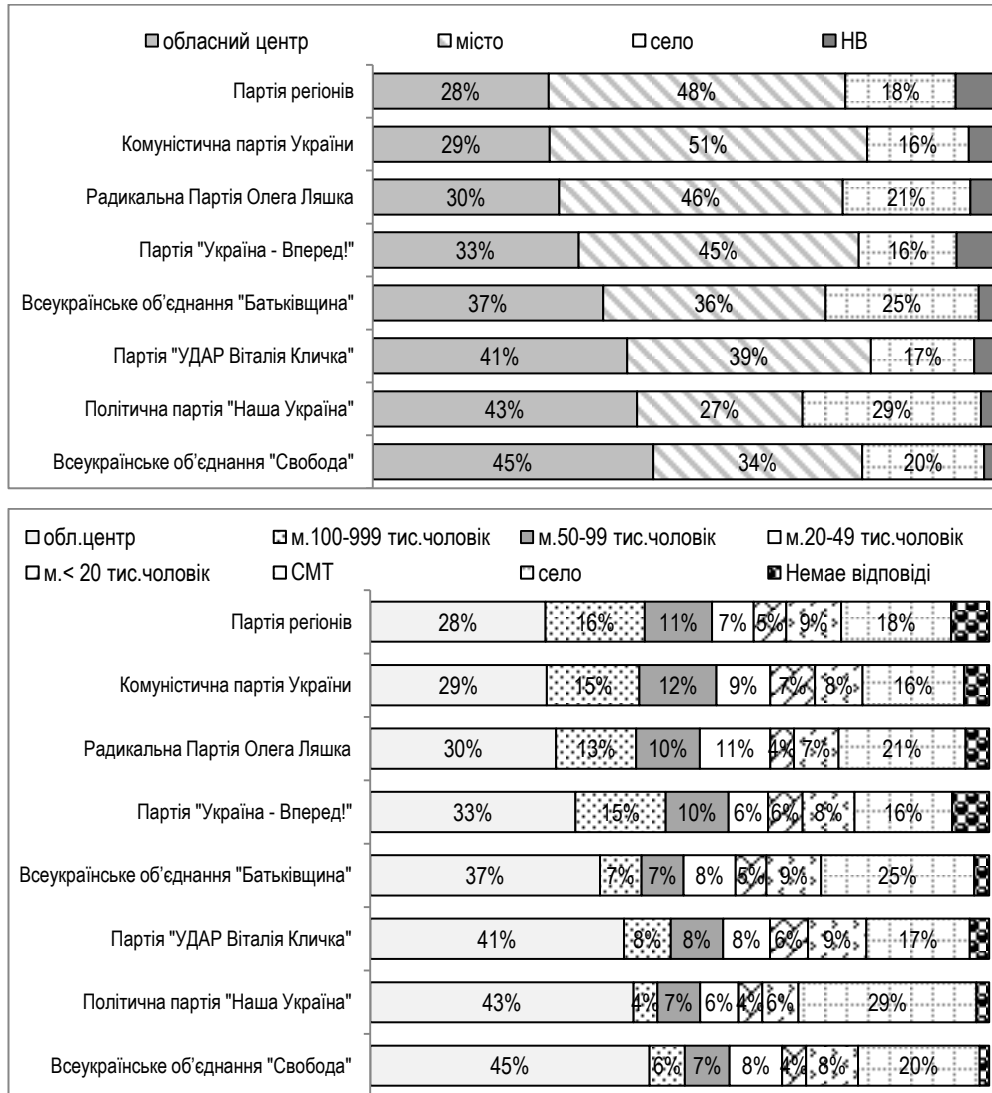
Політичні партії	Серед усіх	Регіони						
		м. Київ	Захід	Центр	Північ	Південь	Схід	АР Крим
Соціалістична партія України	0,4	0,1	0,2	0,8	0,5	0,4	0,5	0,4
Комуністична партія України	11,8	5,2	2,6	8,4	9,4	16,2	18,5	16,5
Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна"	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Партія "Руський блок"	0,3	0,4	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	3,4
Партія "Україна – вперед!"	1,7	1,5		1,9	1,7	2,6	2,0	1,9

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Продовження табл. 11

Політичні партії	Серед усіх	Регіони						
		м. Київ	Захід	Центр	Північ	Південь	Схід	АР Крим
Всеукраїнське об'єднання "Громада"	0,1	0,0		0,7	0,1	0,0	0,1	0,0
Партія Українська Національна Асамблея	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0
Ліберальна партія України	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Політична партія "Нова політика"	0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0
Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	12,8	22,3	33,7	11,6	12,6	5,1	3,9	1,3
Українська партія "Зелена планета"	0,3	0,4	0,2	0,2	0,1	0,4	0,3	0,2
Партія пенсіонерів України	0,4	0,1	0,3	0,6	0,5	0,6	0,3	0,1
Політична партія "Наша Україна"	1,0	1,1	2,1	1,0	1,3	0,9	0,4	0,4
Політична партія "Зелені"	0,4	0,6	0,1	0,2	0,2	0,6	0,5	0,2
Партія Зелених України	0,3	0,6	0,1	0,2	0,4	0,4	0,4	0,1
Партія "УДАР Віталія Кличка"	15,0	24,3	16,5	18,3	18,2	16,5	10,4	5,8
Партія "Україна майбутнього"	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0
Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	23,2	31,2	33,9	33,3	30,7	19,6	12,1	7,6
Партія регіонів	30,8	11,0	8,5	21,2	21,3	35,6	48,9	61,7
Партія "Народно-трудовий союз України"	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Радикальна партія Олега Ляшка	0,9	0,9	0,4	1,0	2,5	0,5	0,8	0,0
Немає відповіді	0,1	0,0	0,3	0,2	0,0	0,1	0,2	0,0
Всього опитаних у базі даних	29 150	2 235	5 275	4 194	3 330	2 910	9 855	1 351

Вплив типу поселення на розподіл електорату політичних партій перебуває в прямій залежності від структури регіонів, де партія отримувала найбільшу підтримку. Найвніть у східних регіонах більшої кількості міст з великою чисельністю населення створює враження про підтримку ПР та КПУ саме в індустріальних регіонах, в той час як підтримка опозиційних партій вища в сільській місцевості. Однак, якщо звернутися до розгляду структури електорату кожної з партій окремо, то можна побачити, що певне зміщення в бік "сільського електорату" ми фіксуємо лише по ВО "Батьківщина" та партії "Наша Україна". Натомість, простежується тенденція, що електорат опозиційних політичних партій концентрується в обласних центрах (рис. 7).

**Рис. 7. Поселенська структура електорату політичних партій,
% за типом поселень та чисельністю населення**

Досить цікавими є результати постелекторального опитування виборців країни⁵. Серед опитаних 71% вказали (табл. 12), що брали участь у виборах, хоча за офіційними даними ЦВК на виборчі дільниці прийшло менше 60%

⁵ Опитування проведено Центром "Соціальний моніторинг" та Українським інститутом соціальних досліджень ім. О.Яременка з 5 по 15 грудня 2012 р. у 24 областях України, АР Крим та м. Києві. Усього опитано 2003 респондентів. Слід зазначити низький рівень досягнення респондентів, який склав лише 50%.

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

виборців. Тенденції рівня електоральної активності серед різних вікових груп збігаються з аналізом за даними екзит-полу: найнижчий рівень активності виявила молодь, найвищий – виборці віком старше 50 років (табл. 13).

Таблиця 12

Розподіл відповідей на запитання "Скажіть, чи брали Ви участь у виборах народних депутатів, які проходили 28 жовтня 2012 року?", %

	Регіон опитування							Разом
	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ	
Так	78,0	68,0	80,7	66,4	62,9	87,5	63,2	71,0
Ні	21,2	30,9	19,3	32,7	37,1	12,5	29,6	27,9
Відмова від відповіді	0,8	1,0	0,0	0,9	0,0	0,0	7,2	1,1

Таблиця 13

Рівень електоральної активності на виборах 28 жовтня 2012 р. за даними постелекторального опитування серед різних вікових груп, %

	Вік, років				
	18–29	30–39	40–49	50–59	60 та старше
Так	61,4	67,2	71,2	76,4	78,5
Ні	38,2	30,2	28,2	22,1	20,7
Відмова від відповіді	0,4	2,5	0,6	1,4	0,8

Серед опитаних, які відповіли, що брали участь у виборах, 7,6% не змогли вказати, за яку політичну партію вони проголосували (див. табл. 14). Можна припустити, що вони де-факто не брали участі у виборах, а надали соціально очікувану відповідь щодо своєї електоральної поведінки. При такому припущенні, задекларована участь у голосуванні становитиме дещо більше 63%, що більш ніж на 3% перевищує реальну електоральну активність. Отже, крім стандартної статистичної похибки при аналізі отриманих даних слід враховувати похибку реалізації вибіркової сукупності та низький рівень достяжності респондентів, які після масових соціологічних опитувань під час виборчої кампанії не погоджувалися на інтерв'ю.

Порівняння результатів постелекторального опитування з даними ЦВК (табл. 14) свідчить про досить близькі результати, які вкладаються в межі похибки вибіркового опитування по всіх політичних партіях, крім ВО "Батьківщина". Якщо не включати до аналізу тих респондентів, які сказали, що брали участь у виборах, але не змогли згадати, за яку політичну силу голосували, то відхилення даних постелекторального опитування від даних ЦВК не вкладається в межі похибки не лише для ВО "Батьківщина", а й для Партії регіонів. За результатами постелекторального опитування більш високий результат підтримки отримано для Партії регіонів та партії "Удар", а ВО "Батьківщина" – більш низький. Рівень підтримки ВО "Свобода" за даними постелекторального опитування практично збігся з офіційними результатами ЦВК.

Таблиця 14

Порівняння рівня підтримки політичних партій (голосування в день виборів 28 жовтня 2012 р.) за даними ЦВК та постелекторального опитування, %

	Дані ЦВК	Постелекторальне опитування*	
		Серед тих, хто сказав що брав участь, N=1444	Серед тих, хто назвав політичну партію, за яку голосував, N=1335
Партія регіонів	30,00	32,2 (+2,2)	34,7 (+4,7)
Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	25,54	18,7 (- 6,84)	20,2 (-5,34)
Політична партія "Удар Віталія Кличка"	13,96	15,7 (+1,74)	17,0 (+3,04)
Комуністична партія України	13,18	10,3 (-2,88)	11,1 (-2,08)
Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	10,44	9,2 (-1,24)	10,0 (-0,44)
Партія Н. Королевської "Україна – вперед!"	1,58	1,8	1,9
Політична партія "Наша Україна"	1,11	0,8	0,9
Радикальна партія Олега Ляшка	1,08	0,2	0,3
Партія пенсіонерів України	0,56	0,4	0,5
Соціалістична партія України	0,45	0,8	0,9
Партія Зелених України	0,34	0,3	0,4
Українська партія "Зелена планета"	0,34	0,0	0,0
Партія "Руський блок"	0,31	0,5	0,5
Політична партія "Зелені"	0,25	0,1	0,1
Партія "Україна майбутнього"	0,18	0,0	0,1
Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна"	0,16	0,1	0,1
Політична партія "Народно-трудовий союз України"	0,11	0,1	0,1
Політична партія "Нова політика"	0,10	0,1	0,1
Українська національна асамблея	0,08	1,1	1,2
Всеукраїнське об'єднання "Громада"	0,08	0,0	0,0
Ліберальна партія України	0,07	0,0	0,0
<i>Не пам'ятаю</i>		7,6	

* Опитування проведено Центром "Соціальний моніторинг" та Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка з 5 по 15 грудня 2012 року.

Серед опитаних дещо більше третини (36,1%) по одномандатному округу голосували за кандидата від правлячої партії, майже стільки ж (35,0%) – за кандидата від опозиції, кожний п'ятий (18,4%) – за незалежного кандидата (табл. 15). Опозиційні кандидати більшу підтримку мали серед мешканців західних, центральних, північних областей та м. Києва. А кандидати від Партії регіонів мали більш високий рівень підтримки на Сході, Півдні та в АР Крим.

Чотири з п'яти виборців (82,3%), які брали участь у голосуванні, поінформовані про те, чи став кандидат, якого вони підтримали, народним депутатом: 46,2% надали ствердну відповідь, а 36,1% вказали, що "їхній" кандидат не пройшов (табл. 16). Найбільш високий рівень байдужості щодо результатів голосування виказали виборці м. Києва – майже половина (44,9%) не знають, чи переіміг кандидат, якого вони підтримали.

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Таблиця 15

Розподіл відповідей на запитання "За якого кандидата у депутати по мажоритарному округу Ви голосували?",
% серед тих, хто брав участь у виборах 28 жовтня 2012 р. (N=1422)

	Серед всіх	Регіон опитування						
		Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ
Кандидата від правлячої партії	36,1	17,2	28,3	19,0	54,3	45,0	63,3	20,3
Кандидата від опозиції	35,0	49,0	41,9	50,0	20,7	24,8	27,8	32,9
Незалежного (безпартійного) кандидата	18,4	23,8	19,2	23,4	12,7	18,6	5,6	29,1
Відмова від відповіді/ Не пам'ятаю	10,6	9,9	10,6	7,6	12,3	11,6	3,3	17,7

Таблиця 16

Розподіл відповідей на запитання "Чи став кандидат, якого Ви підтримували, народним депутатом?",
% серед тих, хто брав участь у виборах 28 жовтня 2012 р. (N=1422)

	Серед всіх	Регіон опитування						
		Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ
Так	46,2	39,6	49,2	46,7	51,0	39,5	70,3	17,9
Ні	36,1	45,5	39,7	40,8	30,3	42,6	5,5	37,2
Не знаю	17,7	14,9	11,1	12,5	18,7	17,8	24,2	44,9

Три чверті виборців сприйняли результати виборів як очікувані, а п'ята частина – як не очікувані (табл. 17). Найбільш неочікуваними результати виборів назвали виборці Західного регіону (27,5%) та АР Крим (30,0%).

Таблиця 17

Розподіл відповідей на запитання "Як би Ви оцінили загалом результати виборів?",
% серед тих, хто брав участь у виборах 28 жовтня 2012 р. (N=1422)

	Серед всіх	Регіон опитування						
		Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ
Для мене результати цілком очікувані	28,6	24,5	28,1	28,8	35,7	26,2	20,0	19,2
Скоріше, очікувані	45,5	37,7	44,2	48,9	45,9	54,6	42,2	56,4
Очікувані	74,1	62,2	72,3	77,7	81,6	80,8	62,2	75,6
Скоріше, не очікувані	14,5	19,9	16,1	12,0	9,8	10,0	25,6	17,9
Зовсім не очікувані	4,6	7,6	5,5	5,4	2,7	3,8	4,4	1,3
Не очікувані	19,1	27,5	21,6	17,4	12,5	13,8	30,0	19,2
Не знаю	6,8	10,3	6,1	4,8	5,9	5,4	7,8	5,2

За даними постелекторального опитування, 6% виборців, які брали участь у виборах, вказали, що були свідками порушень у день виборів (табл. 18). Разом з тим, 22,4% опитаних вважають, що мають підстави стверджувати про невідповідність офіційно проголошених результатів реальній ситуації (табл. 19). При цьому виборці Західного та Північного регіонів більшою мірою дотримуються такої думки (на рівні 30%).

Таблиця 18

Розподіл відповідей на запитання "Чи були Ви свідками порушень прав виборців в день виборів?",
% серед тих, хто брав участь у виборах 28 жовтня 2012 р. (N=1422)

	Серед всіх	Регіон опитування						
		Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ
Так	6,2	7,3	5,1	12,5	5,2	3,9	4,4	1,3
Ні	87,6	84,4	88,4	85,9	89,5	93,0	87,8	82,3
Не знаю	6,2	8,3	6,6	1,6	5,2	3,1	7,8	16,5

Таблиця 19

Розподіл відповідей на запитання "Чи маєте Ви підстави стверджувати, що офіційно проголошені результати виборів не відбивають реальних результатів голосування?",
% серед тих, хто брав участь у виборах 28 жовтня 2012 р. (N=1422)

	Серед всіх	Регіон опитування						
		Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ
Так	22,4	30,6	25,1	30,4	18,6	14,0	15,4	9,0
Ні	60,2	50,5	57,8	60,9	58,4	78,3	73,6	66,7
Не знаю	17,4	18,9	17,1	8,7	23,0	7,8	11,0	24,4

Слід ще раз наголосити, що дані опитування в день виборів "на виході" (екзит-полу) дійсно дають можливість швидко побачити та публічно обговорити попередні результати виборів. Разом з тим, роль екзит-полів як технології контролю не треба перебільшувати. У багатьох країнах офіційні дані виборів та показники екзит-полів не збігаються. Роль екзит-полу у виборчому процесі не обмежується тим, що суспільство оперативно має орієнтовні результати волевиявлення виборців. Дані, отримані під час екзит-полів, дають унікальну аналітичну інформацію щодо електоральної поведінки різних груп населення, дозволяють проаналізувати, як формується "потік" голосування в день виборів, особливості реального електорату окремих політичних сил. Під час останніх виборів народних депутатів в Україні проведено кілька екзит-полів національного рівня та низка екзит-полів на рівні окремих мажори-

тарних округів. На нашу думку, корисним було б об'єднання наявних масивів даних не для порівняльного аналізу, а для більш глибокого аналізу реальної електоральної поведінки українців. У методичному плані доцільним є проведення наукової дискусії стосовно розбіжностей результатів при застосуванні різних методів збору даних під час екзит-полу.

На сьогодні дослідження електорального простору в Україні накопили багато емпіричного матеріалу, але бракує теоретико-методологічного осмислення електорального простору, порівняння даних, отриманих різними соціологічними компаніями не на рівні зіставлення рейтингів, а з метою пошуку чинників, які впливають на наявні відмінності [5]. Вельми актуальним є вивчення фактора "неправдивих відповідей" респондентів, які схильні до надання соціально-схвальних або соціально-очікуваних відповідей на запитання "За кого/яку політичну партію Ви проголосуєте?". Наприклад, за підсумками одного з експериментів, що був проведений в Росії Левада-Центром під час передвиборчої президентської кампанії 2012 р., серед виборців, що планували взяти участь у голосуванні, питома вага тих, хто з різних міркувань говорить неправду про свої істинні переваги стосовно одного з претендентів, склала близько 15% [6].

Проведення екзит-полів також стикається з низкою проблем технічного характеру, зокрема забезпечення випадкового відбору виборчих дільниць, відмова потенційних респондентів від участі, необхідність перерви в роботі інтерв'юєрів, дотримання визначеного "кроку відбору" (особливо на дільницях з великою кількістю виборців та в години високої інтенсивності потоку виборців). Як уже зазначалося, великим питанням залишається нещирість у відповідях, надання соціально-очікуваних відповідей, з врахуванням загального політичного поля в тій місцевості, де знаходиться дільниця, внаслідок чого дослідники отримують завищені показники провладних політичних сил в тих регіонах, районах, де вони мають переважну підтримку [2; 5; 6; 7; 8].

За результатами виборів народних депутатів 2012 р. можна зробити низку висновків. Невисока явка виборців на дільниці попри прогнози та високі вербальні наміри під час передвиборчих опитувань свідчать про "кризу довіри" в українському суспільстві. Очікувано високий результат партії "Удар" та неочікуваний високий результат ВО "Свобода" говорять про запит виборців щодо ротації політичної еліти. Нижче за очікуваний рівень підтримки опозиційного блоку, який на останньому етапі виборів уособився в ВО "Батьківщина", дозволяє стверджувати, що об'єднання політичних сил не дає бажаного результату, якщо залишається незрозумілим суспільству та вирішує, перш за все, особисті інтереси окремих політиків. Наявність п'яти політичних сил у парламенті, дві з яких нові, свідчить про те, що для України формування та структурування політичного поля залишається актуальною темою. Ця актуальність посилюється поверненням до змішаної системи

виборів депутатів, яке означає незрілість політичних сил, а в наслідках має послаблення "керованості" парламенту. Наявна структура парламенту також означає, що парламент буде "динамічним", рухливим, неспокійним, що не буде "застою" та "одобрямсу", як це яскраво демонструють вже перші засідання.

1. Колесников Ю. Электоральная социология [Электронный ресурс] / Ю. Колесников // Прикладная социология / под ред. Колесникова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. – С. 85–111. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/socis1.htm>
2. Электоральные социологические исследования / под ред. Д. Г. Ротмана. – Кемерово : Кузбассвуиздат, 2002.; Ротман Д. Г. Электоральные исследования: сущность и технология / Д. Г. Ротман // Социологические исследования. – 1998. – № 9. – С. 63–68.
3. Балакірєва О. М. Суспільно-політична ситуація в Україні в оцінках населення: березень 2012 р. / О. М. Балакірєва, Д. А. Дмитрук // Науковий журнал "Український соціум". – 2012. – № 2(41). – С. 147–159.
4. Электорат политических объединений России: опыт проведения в Санкт-Петербурге / Г. П. Артемов, Д. А. Авдиенко, О. В. Попова, А. В. Чазов // Полис. – 2000. – № 2.
5. Ахременко А.С. Электоральное пространство: теоретико-методологические проблемы : дис. ... д-ра полит. наук : 23.00.01 [Электронный ресурс] / Ахременко Андрей Сергеевич. – М., 2009. – 430 с. – Режим доступа : disser Cat <http://www.dissercat.com/content/elektoralnoe-prostranstvo-teoretiko-metodologicheskie-problemy#ixzz2H5jO4NEC>
6. Калинин К. Как исследовать электоральные фальсификации? [Электронный ресурс] / Кирилл Калинин // ТрВ "Выборы". – 2012. – № 99. – 13 марта. – С. 6–7. – Режим доступа : <http://trv-science.ru/2012/03/13/kak-issledovat-ehlektoralnye-falsifikacii/>
7. Потоцька С. Перший "екзит-пол" в Україні: методика і основні принципи організації опитування / С. Потоцька, М. Чурилов // Загальнонаціональні опитування exit poll. – К. : Заповіт, 2003. – С. 18–27 ; Винославская С. Exit poll : методика исследования в оперативном режиме / С. Винославская, Н. Чурилов // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 1. – С. 189–196.
8. Паніотто В. Організація, методика й технологія опитування / В. Паніотто, Н. Харченко // Національний екзит-пол : позачергові парламентські вибори '2007. – К. : Центр "Демократичні ініціативи", 2007. – С. 18. – 48 с.

Транслітерований список джерел

1. Kolesnikov Ju. Jelektoral'naja sociologija [Elektronnij resurs] / Ju.Kolesnikov // Prikladnaja sociologija / pod red. Kolesnikova. – Rostov-na-Donu : Feniks, 2001. – S. 85–111. – Rezhim dostupu : <http://psyfactor.org/lib/socis1.htm>
2. Jelektoral'nye sociologicheskie issledovanija / pod red. D.G. Rotmana. – Kemerovo : Kuzbassvuzizdat, 2002.; Rotman D.G. Jelektoral'nye issledovanija: sushhnost' i tehnologija / D.G. Rotman // Sociologicheskie issledovanija. – 1998. – № 9. – S. 63–68.
3. Balakireva O.M. Suspil'no-politichna situacija v Ukraïni v ocinkah naseleennja: berezen' 2012 r. / O.M. Balakireva, D.A. Dmitruk // Naukovij zhurnal «Ukraïns'kij socium», 2(41)/2012. – S.147–159.
4. Jelektorat politicheskikh ob#edinenij Rossii: opyt provedenija v Sankt-Peterburge / Artemov G. P., Avdienko D. A., Popova O. V., Chazov A. V. // Polis. – 2000. – № 2.
5. Ahrenenko A.S. Jelektoral'noe prostranstvo: teoretiko-metodologicheskie problemy : dis. ... d-ra polit. nauk : 23.00.01 [Elektronnij resurs] / Ahrenenko Andrej Sergeevich. – M., 2009 – 430 s. – Rezhim dostupu : disserCat <http://www.dissercat.com/content/elektoralnoe-prostranstvo-teoretiko-metodologicheskie-problemy#ixzz2H5jO4NEC>
6. Kalinin K. Kak issledovat' jelektoral'nye fal'sifikacii? [Elektronnij resurs] / Kirill Kalinin // TrV "Vybory" – 2012. – № 99. – 13 marta. – S. 6–7. – Rezhim dostupu : <http://trv-science.ru/2012/03/13/kak-issledovat-ehlektoralnye-falsifikacii/>
7. Potoc'ka S. Pershij «ekzit-pol» v Ukraïni: metodika i osnovni principi organizacii opituvannja / S.Potoc'ka, M.Churilov // Zagal'nonacional'ni opituvannja exit poll. – K. : Zapovit, 2003. – S. 18–27 ; Vinoslavskaja S. Exit poll : metodika issledovanija v operativnom rezhime / S.Vinoslavskaja, N.Churilov // Sociologija: teorija, metody, marketing. – 2008. – № 1. – S. 189–196.
8. Paniotto V. Organizacija, metodika j tehnologija opituvannja / V. Paniotto, N. Harchenko // Nacional'nij ekzit-pol : pozachergovi parlaments'ki vibori '2007. – K. : Centr «Demokratichni iniciativi», 2007. – S. 18–48 s.

Отримано 04.12.12

*Балакирева О.Н., канд. социол. наук, Бондар Т.В., канд. социол. наук,
Дмитрук Д.А., канд. социол. наук*

ЭЛЕКТОРАЛЬНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ И ПОВЕДЕНИЕ ИЗБИРАТЕЛЕЙ
ВО ВРЕМЯ ВЫБОРОВ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ УКРАИНЫ
28 ОКТЯБРЯ 2012 ГОДА

Анализируется электоральное поведение избирателей во время последних выборов народных депутатов, особенности электората основных политических сил, а также оценка избирателями результатов выборов. Проведен сравнительный анализ результатов экзит-пола, полученных разными методами сбора данных: прямой опрос и имитация голосования бюллетенем.

Ключевые слова: электоральные ориентации, электоральное поведение, экзит-пол, пост-электоральный опрос.

Balakireva O.M., candidate of sociological sciences, Bondar T.V. candidate of sociological sciences, Dmytruk D.A., candidate of sociological sciences

ELECTORAL ORIENTATION AND ELECTORATE BEHAVIOR
DURING THE ELECTIONS OF PEOPLE'S DEPUTIES OF UKRAINE
IN OCTOBER 28, 2012

The article analyzes the electoral behavior of voters at the recent parliamentary elections, especialities of the electorate of the main political forces, as well as evaluation of the results by voters. This article also provides a comparative analysis of the results of the exit poll obtained by different methods of data collection: direct survey and imitation of the ballot voting.

Key words: electoral orientation, electoral behavior, exit poll, post-electoral survey.